

ФУНКЦІЙНІ ВИЯВИ СЛАБКОГО СИНТАКСИЧНОГО ЗВ'ЯЗКУ НА РІВНІ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Вінтонів М.О.,

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053
m.vintoniv@kubg.edu.ua

У статті схарактеризовано основні підходи до типології синтаксичного зв'язку в сучасній лінгвістиці, визначено диференційні ознаки підрядного прислівного синтаксичного зв'язку з послідовною характеристикою передбачуваного / непередбачуваного, обов'язкового / необов'язкового їх вияву. Висвітлено кваліфікаційні ознаки слабкого синтаксичного зв'язку на рівні словосполучення, зосереджено увагу на основних маркерах слабкого зв'язку в сучасній українській мові, проаналізовано перехідні типи між сильним та слабким синтаксичними зв'язками.

Ключові слова: синтаксичний зв'язок, керування, прилягання, слабкий синтаксичний зв'язок, сильний синтаксичний зв'язок.

Вінтонів М.

Функциональные типы слабой синтаксической связи на уровне словосочетания в современном украинском языке

В статье охарактеризованы основные подходы к типологии синтаксической связи в современной лингвистике, определены дифференциальные признаки подчинительной присловной синтаксической связи с последовательной характеристикой предсказуемого / непредсказуемого, обязательного / необязательного их проявления. Освещены дифференциальные признаки слабой синтаксической связи на уровне словосочетания, сосредоточено внимание на основных маркерах слабой связи в современном украинском языке, проанализированы переходные типы между сильной и слабой синтаксической связью.

Ключевые слова: синтаксическая связь, управление, примыкание, слабая синтаксическая связь, сильная синтаксическая связь.

M. Vintoniv

Functional Demonstrations of Weak Syntactic Links on the Level of Word-Group in Modern Ukrainian Language

The article analyses general theoretical basis of syntactic links qualification in modern linguistics; main differential features of weak syntactic link and principles of their accentuation are defined.

Character of syntactic dependency — bilateral dependency (predicative link), unilateral dependency (subject link) and absence of dependency that is independency (coordinative link) — were taken as differentiating characteristics, which differentiates types of syntactic links. Basic syntactic link is predicative link, which forms predicative center of sentence by uniting its main parts. Subject link takes subordinate sentence members or subjective part of complex sentence away. Depending on the structure of prop syntactic unit, adverbial subject link and determinant subject link are distinguished. Coordinative link unites equal coordinative parts of compound sentence or homogenous parts in a simple sentence.

Violation, refusal from natural links, correlation, collocation of statement parts leads to the process of change, easing and even split of links, to wide use of the structures which are not grammatically linked. This situation raises the issue of the typology of syntactic links in modern Ukrainian language. Change of natural links, correlations, proportions occur in the language syntax when the process of easing and split of links, violation of natural conjunction of grammatical and intonation borders, that is a clear tendency to syntactic segmentation, is on.

Weak links are links of another kind, rather than coordinating and subjecting. In this case, a plane of content is dominating over a plane of expression. These links are covert or weakly marked, are characterized by small predictability of one component by another. Weak syntactic link is a non-marked (covert) or weakly marked linked, expressed by the words of hybrid type — by lexical or deictic means; this is an unpredictable link, regressive / progressive, which is characterized by non-predictability of one component by another.

Key words: syntactic link, control, subjecting, weak syntactic link, strong syntactic link.

Вступ. Питання типології синтаксичного зв'язку попри тривалу історію вивчення і нині залишається актуальним, оскільки воно тісно переплетене з проблемою класифікації синтаксичних одиниць. На сьогодні в лінгвістиці виконано низку вагомих наукових студій, що презентують різні підходи до аналізу синтаксичного зв'язку. Їх теоретичне опрацювання представлене в працях В.В. Бабайцевої, В.А. Белошапкової, В.В. Виноградова, І.Р. Вихованця, М.О. Вінтоніва, Н.В. Гуйванюк, А.П. Загнітка, Н.Л. Іваницької, Є.В. Кротевича, І.П. Распопова, О.С. Скобликової, Л.В. Шитик та ін.

Питання кваліфікації синтаксичних зв'язків остаточно не розв'язане, оскільки на кожному етапі наукового пізнання з'являються нові аспекти їх опису. Актуальність теми визначується наявністю різноманітних, інколи протилежних концепцій і підходів, що стосуються їх типології, критеріїв розмежування, формальної, семантичної і комунікативної диференціації.

Мета наукової праці — здійснити комплексний аналіз слабких синтаксичних зв'язків на рівні словосполучення для встановлення закономірностей їх класифікації та репрезентації в сучасній українській літературній мові. **Завдання** дослідження: окреслити основні погляди на типологію прислівного синтаксичного зв'язку в сучасній лінгвістиці; визначити диференційні ознаки слабого і сильного синтаксичного зв'язку; кваліфікувати та узагальнити засоби вираження слабого синтаксичного зв'язку в сучасній українській мові.

Результати дослідження та обговорення. У мові та мовленні синтаксичні одиниці можуть бути консолідовані на основі синтаксичного зв'язку і синтаксичної пов'язаності. Синтаксична пов'язаність є одним із основних понять синтаксису, його узагальнювальна сутність. Пов'язаність у широкому розумінні — це лінійне поєднання елементів мови, вияв певної цілісності. Синтаксичний зв'язок — це експліцитні та імпліцитні вияви пов'язаності. Тобто синтаксичні зв'язки можуть бути виявлені там, де є семантична і синтаксична пов'язаність синтаксичних компонентів. Синтаксичний зв'язок — зв'язок слів, членів речення і частин складного речення, що виражає специфіку їх поєднання. За диференційну ознаку, яка розмежовує типи синтаксичного зв'язку, править характер синтаксичної залежності — двобічна залежність (взаємозв'язок, предикативний зв'язок), одностороння (односпрямована) залежність (підрядний зв'язок) і відсутність залежності, тобто незалежність (сурядний зв'язок). Одним із основних типів синтаксичного зв'язку є зв'язок предикативний, що поєднує головні члени речення — підмет і присудок, які однаковою мірою передбачають один одного. Підрядний зв'язок уводить другорядний член простого речення або підрядну частину складнопідряд-

ного речення. Залежно від структури опорної синтаксичної одиниці виділяють прислівний підрядний зв'язок і детермінантний підрядний зв'язок. Сурядний зв'язок поєднує рівноправні сурядні частини складносурядного речення або однорідні члени в простому реченні [5, 596].

У сучасній лінгвістиці можна виокремити кілька підходів до типології синтаксичного зв'язку. А.П. Загнітко наголошує, що з-поміж усього загалу синтаксичних зв'язків слід розрізняти такі: 1) реченневоєв'язковий; 2) реченневомодифікаційний; 3) словосполученневоєв'язковий [8, 17]. До реченневоєв'язкових зв'язків автор зараховує: 1) предикативний; 2) підрядний прислівний; 3) підрядний детермінантний; 4) сурядний. Словосполученневоєв'язкові синтаксичні зв'язки характеризуються чотирма формами вияву: 1) керування (базовий); 2) узгодження (напівпериферія); 3) прилягання і 4) кореляція (периферія) [8, 27].

Деякі лінгвісти вважають, що в семантично елементарному реченні, в якому заповнені всі валентні гнізда предиката, відсутні словосполучення [4]. Такий підхід вимагає свого поглиблення, оскільки витворення словосполучення також базується, з одного боку, на мінімальних валентних потенціалах предикатних лексем, з другого, корелює з дериваційними особливостями реченневих структур. Перетворення речення з формально-і семантично-елементарного у формально-і семантично-неелементарне здійснюють за допомогою реченневомодифікаційних синтаксичних зв'язків, до яких належать: 1) підрядний зв'язок у його детермінантному, подвійному та опосередкованому виявах; 2) напівпредикативний і 3) сурядний [8, 23].

Проте більшість лінгвістів з-поміж синтаксичних зв'язків виділяють два його різновиди — прислівний і реченневий [5; 7; 16 та ін.]. Щодо прислівного, то його і на сьогодні витлумачують неоднозначно. Деякі автори стверджують, що в мові всі зв'язки — реченневі [17, 149]. На нашу думку, в мовознавстві слід виділяти два типи зв'язків (прислівні й реченневі), що виявляються на трьох рівнях синтаксису: 1) синтаксемно-синтагматичному (словосполучення); 2) комунікативному (просте і складне речення); 3) текстотвірному (складне синтаксичне ціле) [9, 31].

Прислівні зв'язки творяться до речення, тобто на синтаксемно-синтагматичному рівні. Вони зумовлені тими чи тими властивостями головного слова (семантичними, категорійними, словотвірними), їм притаманна номінативна функція. У реченні прислівні зв'язки включаються загалом у тій формі, яка потрібна для того чи того речення, напр.: *Було це так давно, що й родимок на тілі я вже би не згадав: сузір'я їх сумні ще й світяться немов, та вже десь відлетіли, і їх розташувать не відтворить мені* (І. Малкович); *Десь далеко-далеко, що лиш слово домове, Десь глибоко-глибоко в стародавньому дні, Обізвався твій голос, мое*

місто-любове, *Твоє ніжне крило пролітає в мені* (М. Вінграновський).

Прислівний підрядний зв'язок може бути передбачуваний і непередбачуваний. Передбачуваний — це такий підрядний зв'язок, при якому головне слово в силу тих чи тих властивостей диктує залежному компоненту певну граматичну форму: *високої трави; малювати картину; навішувати на дерева*. Передбачати форму залежного складника головне слово може у зв'язку з граматичними, словотворчими і семантичними властивостями. Граматичні властивості слова визначаються його приналежністю до тієї чи тієї частини мови. Кожній самостійній частині мови притаманні такі зв'язки з іншими словами, які характерні, типові для неї. Їх ще називають категорійними зв'язками. Так, іменники (і субстантивовані слова) поєднані з усіма словами, що змінюються за родами, числами і відмінками: прикметниками, числівниками, займенниками, дієприкметниками (*росляна трава, голосне ура, справжній гуляка*). Перехідні дієслова вимагають залежного слова у формі знахідного (рідше родового) відмінка без прийменника з об'єктним значенням: *випити соку (сік), законспектувати статтю, рубати дрова* тощо.

На синтаксичний зв'язок впливають і словотвірні властивості головного слова з іншими словами. Вони бувають двох видів. По-перше, головне слово може бути утворене від іншої частини мови і від неї отримати відповідну сполучуваність: *малювати картину — малювання картини; стріляти лежачи — стрільба лежачи; їздити верхи — їзда верхи* тощо. По-друге, це словотвірні властивості, які з'явилися в слова всередині однієї і тієї ж частини мови. Так, додавання префікса до дієслів може змінити його сполучуваність. Наприклад, дієслово *йти* має абсолютне значення і може легко поєднуватися з різними відмінковими і прийменниково-відмінковими формами іменників для задоволення потреб комунікації: *йти довго, йти годину, йти до Києва* тощо. Префіксальні дієслова з цим коренем вимагають відповідної прийменниково-відмінкової форми залежного слова, зважаючи на префікс головного слова (*увійти в кімнату, відійти від дерева, перейти через поле* тощо).

Для побудови словосполучення важливі й семантичні властивості слів, тобто на сполучуваність слова впливає і конкретне значення слова, зумовлене його співвідношенням з тим чи тим фактом реальної дійсності, напр.: *нести валізу — нести гріх, саджати квіти — саджати хабарників, перекладати товар — перекладати твір*.

Узагальнювальна семантика слів одного семантичного поля може впливати на їх сполучуваність з іншими словами, іноді руйнуючи сполучуваність, зумовлену словотвірними зв'язками. Наприклад, іменники, які називають почуття, поєднуються з іменниками в давальному відмін-

ку з прийменником *до*: *повага, любов, ненависть (поваго до батьків, любов до Батьківщини, ненависть до ворогів)*.

Непередбачуваний — такий підрядний зв'язок, при якому головне слово не визначає форми залежного слова, воно може вживатися абсолютивно. На рівні непередбачуваного зв'язку залежні складники виражені різними відмінковими чи прийменниково-відмінковими формами і словами різних частин мови: *зошит сестри, зошит у клітинку, працювати наполегливо, залишитися ночувати*. Залежний компонент за наявності непередбачуваного зв'язку вибирається мовцем для вираження тих чи тих відношень, продиктованих об'єктивною реальністю: *повернутися працювати, їхати на роботу, виконати вчасно*.

Підрядний зв'язок може бути обов'язковим і необов'язковим. За умови обов'язкового зв'язку головне слово є інформативно недостатне, тому залежний компонент необхідний для розкриття його змісту: *вартій уваги, готовий до боротьби, випити соку* тощо. Обов'язковим є зв'язок і в тому випадку, коли головне слово для розкриття свого значення потребує не якоїсь певної форми, а слова з відповідною семантикою. Так, дієслова *перебувати, опинитися, знаходитися* та ін. обов'язково потребують поширення залежними словами зі значенням місцезнаходження / напрямку: *перебувати в будинку, в лісі; опинитися в річці, за містом* тощо. Деякі дієслова обов'язково вимагають залежного слова зі значенням якісної характеристики: *висловлюватися — ясно, чітко, правильно, без мовних помилок; поводитися — з гідністю, стримано* тощо.

Якщо головне слово досить інформативне, зв'язок необов'язковий: *троянда (красива, червона); зустріч (на майдані, опівночі); писати (швидко, ручкою)* та ін. передбачуваність / непередбачуваність і обов'язковість / необов'язковість — різні характеристики зв'язку, вони можуть збігатися, а можуть і не збігатися. Так, у словосполученнях: *мій конспект, четверта пара, довга коса* — зв'язок передбачуваний, але необов'язковий; *законспектувати статтю, розказати правду, гідний уваги* — передбачуваний і обов'язковий; *почав читати, виявився серед нас* — непередбачуваний, але обов'язковий; *їхати до моря, довго думати, руки матері* — непередбачуваний і необов'язковий.

Зв'язок може бути сильним і слабким як у словосполученнях, так і реченнях (простих / складних) та тексті. Сильний синтаксичний зв'язок характерний тільки для обов'язкового його вияву. Порушення, відмова від природних зв'язків, співвідношень, взаєморозташування частин висловлення спричиняє зміни, послаблення і навіть розпад зв'язків, широке використання граматично не пов'язаних структур. Все це ставить питання про проблему типології синтаксичних зв'язків у сучасній українській літературній мові. Зміна

співвідношень синтаксичних складників, пропорцій відбувається в синтаксисі мови, коли зв'язки послаблюються і розпадаються, порушується природний збіг граматичних та інтонаційних меж речення, тобто є очевидною тенденція до синтаксичного розчленування [14, 80].

Слабкі зв'язки — це зв'язки іншого порядку, ніж сурядність і підрядність. У них план змісту домінує над планом вираження. Ці зв'язки імпліцитні або слабкомарковані, характеризуються малою передбачуваністю одного компонента іншим.

Слабкий синтаксичний зв'язок — це немаркований (імпліцитний) або слабкомаркований зв'язок, виражений словами гібридного характеру, — лексичними або дейктичними засобами; це непрогнозований зв'язок, регресивний / прогресивний, що характеризуються непередбачуваністю одного компонента іншим.

Основний принцип опису слабких зв'язків у мові — поліаспектність, тобто підхід з погляду логіки, семантики, граматики, прагматики і комунікації. Основа класифікації кожного зі слабких зв'язків — вибір аспекту.

Послаблення синтаксичного зв'язку спостерігаємо на всіх ярусах синтаксису: в словосполученні — розвиток слабкокерованих прийменниково-відмінкових / відмінкових форм та відмінкового прилягання; у простому реченні — активізація вільних синтаксичних форм, послаблення сполучуваності компонентів конструкції за рахунок уточнювальних, поширювальних, безсполучникових, приєднувальних та ін. структур; у складному реченні — активізація безсполучникових і приєднувальних зв'язків. Проте особливого розвитку слабкі зв'язки набули на текстовому рівні — в складному синтаксичному цілому, де нівелиються сильні зв'язки — сурядність «перетікає» в приєднання, підпорядкування втрачає класичне граматичне значення, зумовлене розчленованістю, і постає парцельований зв'язок.

Сильними вважають підрядні й сурядні зв'язки, оформлені спеціальними мовними (граматичними) засобами: сполучниками, сполучними словами, а слабкі — це явища безсполучникові, приєднання, парцеляція, логічні, семантичні зв'язки.

О.К. Істратова вважає, що зв'язок інфінітива з головним словом не співвідносний із поняттям прилягання. Від прилягання зв'язок інфінітивів із головним словом відрізняє перш за все спосіб вираження самого семантичного відношення, оскільки на відміну від прислівників, дієприслівників, компаративів і предикативних прикметників інфінітив не містить ідеї відношення, а отже, в словосполученнях із залежним інфінітивом семантичні відношення можуть розкриватися або за рахунок лексичного значення головного слова, або за рахунок взаємодії лексичних і лексико-граматичних значень стрижневого слова й інфінітива. Виходячи з цього, на думку О.К. Істратової,

зв'язок інфінітивів можна поділити на два різновиди — тяжіння і взаємодія: до тяжіння відносять словосполучення на кшталт *вирішив вчитися*, до взаємодії — словосполучення типу *їду вчитися* [10, 15].

Якщо семантичне відношення розкривається на основі лексичного значення головного слова, то це зв'язок тяжіння; якщо ж семантичне відношення виражене за рахунок взаємодії лексичних і лексико-граматичних значень головного й залежного слів, у словосполученні представлений зв'язок взаємодії.

Нам видається, що, аналізуючи ці приклади, спираючись значною мірою на їх семантику та загальну граматичну характеристику головних слів, можемо все ж говорити про різновиди прилягання, а не про різні зв'язки. У цьому солідаризуємося з думкою О.С. Скобликової, яка зазначає, що звичайна оцінка всіх «незмінних» дієслівних форм, що прилягають, є умовною і не цілком точною. Разом із тим вона прийнятна, оскільки підкреслює істотну об'єктивну особливість цих форм — їх неузгоджуваність [16, 66].

Слабким зв'язком перехідного типу між приляганням і керуванням називають зв'язок незмінних іменників із головним словом: *взяти інтерв'ю, чашка кофе* тощо. Зв'язок незмінюваних іменників так само, як і зв'язок змінюваних іменників, що виступають у залежній позиції, можна віднести до слабого керування або до так званого підключення, якщо головним словом є слабкокероване дієслово або слово іншої частини мови, яке не потребує лексичної компенсації. Тут враховується внутрішня семантична самодостатність головного слова. Напр.: *зустрітися з фразою, спостерігати за кенгуру*. Незмінний іменник без прийменника, на думку О.К. Істратової, за функцією близький до інфінітива, й зв'язок між головним словом і залежним іменником у цьому випадку можна визначити як тяжіння: *купити ківі, налити какао, випити бренді, дістати портмоне* [10, 20]. Такі різновиди підрядного зв'язку за граматичною функцією близькі до керування, а за формою залежного слова — до прилягання.

Керування як різновид підрядного зв'язку компонентів словосполучення може бути сильним і слабким. У керуванні як одиниці, що вступає в синтаксичний зв'язок, уживається синтаксична форма головного і залежного слів, причому показники зв'язку зосереджені у формі залежного слова, де граматичне значення виражене флексією або прийменниково-відмінковою формою залежного складника. Якщо сильному керуванню притаманні такі властивості, як обов'язковість і передбачуваність залежної форми (напр.: *вирішувати завдання, добігти до станції, потребувати допомоги*), то слабе керування спостерігаємо там, де головний компонент має достатню семантичну автономність, може характеризуватися абсолют-

ним уживанням і допускає не одну, а кілька відмінкових форм залежного складника (напр.: *стукати — молотком; по столу*) [12, 38]. Причому форма поширювача не є цілком передбачуваною, оскільки вибирається залежно від конкретного змісту повідомлення. Розмежування фактів керування з погляду наявності чи відсутності необхідного зв'язку між значенням головного слова і вживанням при ньому певних типів керованих форм уперше було запропоновано О.М. Пешковським, який підкреслював, що в зоні сильного керування можна розрізняти різні ступені сили, тобто різні ступені необхідності зв'язку між відмінком (або прийменником з відмінком) і дієсловом [13, 287].

Особливо тісно зв'язок керування виявлюваний тоді, коли виражений тип відношень із предметом обов'язково передбачає вплив лексичного або граматичного значення головного слова. Це найчастіше дієслова мовлення, думання, творення: *розповів студентам; думає про кохану; розробив проект*. Явища, пов'язані зі ступенем сили керування, відносять не тільки до суто граматичної сфери, але й до семантичного аспекту. Сила керування залежить від ступеня передбачуваності керованої форми, тому, на думку О.С. Скобликової, основною й постійною умовою, що визначає вибір керованої форми, є потреба передати той чи той різновид семантичних відношень [16, 61]. Для вираження об'єктних відношень важливі граматичні та лексичні властивості головного компонента в словосполученні. Сильне керування може мати місце лише там, де відбувається диференціація в семантиці головного слова. Вибір керованої форми залежить від взаємодії лексичного значення головного слова і граматичного значення залежних відмінкових та прийменниково-відмінкових форм для вираження певних відношень. Так, непрефіксоване дієслівне словосполучення з іменником або займенником у знахідному відмінку виражає здебільшого безпосередній активний вплив на об'єкт (*будувати будинок, в'язати шарф, виготовляти деталі* тощо). Такі дієслівні словосполучення можна об'єднати в одну групу зі значенням спільної результативності.

Керована форма з іменником у знахідному відмінку без прийменника, наповнена конкретним лексичним змістом, служить способом вираження певного констуктивно зумовленого значення дієслова творчої діяльності, заповнюючи його семантичний вакуум, оскільки дієслова творення мають яскраво виражений релятивний характер. Прямий об'єкт забезпечує дієслову можливість виступати повнозначним компонентом словосполучення, тому що наповнюваність об'єктної позиції залежить від значення дієслова. Ця залежність є однією з найсильніших за ступенем керування. До сильнокерованих можна віднести дієслова зі значенням різних видів дій, пов'язаних із виявом інтелектуальних властивостей людини. Залежний

іменник, вжитий в знахідному відмінку без прийменника, виражає не предмет, безпосередньо створюваний або змінюваний дією, а лиш об'єкт сприйняття, роздуму, відчуття, внутрішнього стану: *поважати старших, кохати дівчину, бачити майбутнє*. Властивість цих дієслів — передбачати конкретну форму залежного від них слова.

Тенденція до використання декількох прийменникових або безприйменникових форм при одному дієслові пов'язана з валентністю дієслова. Валентність і керування певним чином співвідносні поняття. Якщо дієслівна форма з недостатньою точністю прогнозує залежну форму імені, то керування «слабшає», у дієслова виявляється можливість керувати кількома граматичними формами, напр.: *сидіти біля багаття; на стільці; поруч із дружиною; коло батька; перед учнями* тощо.

У вираженні обставинних відношень вплив головного слова на вибір прийменниково-відмінкової форми залежного мінімальний, наприклад: *приїхав до Києва — приїхав з Донецька*. Тут головне слово не має семантичної потреби у зв'язку з залежним словом, реалізація синтаксичного зв'язку не залежить від семантики залежного слова і не обмежує вибір форми залежного слова: *працюю, читаю, ходжу (в будинку, біля будинку, перед будинком)* тощо [15, 46]. Потенційні можливості заміщення залежних позицій залежать від валентних властивостей, зумовлених лексико-граматичними особливостями головного слова.

Для українського синтаксису характерна підвищена роль прийменникових сполук, які часто приходять на зміну безприйменниковому керуванню. Безприйменникове керування називають безпосереднім, а прийменникове — опосередкованим. Формально прийменники являють собою структури морфологічного характеру, але з функційного боку прийменниково-відмінкові форми беруть участь в організації синтаксичних відношень, оскільки перш за все вони відображають відношення і зв'язки між самостійними частинами мови в словосполученні, відбиваючи нові тенденції, що ведуть до послаблення синтаксичного зв'язку [7, 29–30].

У цьому випадку відбувається активізація зв'язку слабого керування, зумовлена саме явищами аналітизму в структурі словосполучень. На думку Г.М. Акімової, важливим показником аналітизму є зміни в синтаксичних зв'язках, зумовлені зрушеннями в побудові словосполучень. Загальна тенденція полягає в тому, що сильні синтаксичні зв'язки, які характеризують зазвичай синтаксичний лад національної мови, здебільшого замінюються слабкими. Найбільші зміни відбулися в керуванні. Це пов'язано з тим, що зростає потреба в передачі різних відношень між об'єктами дійсності. У синтаксичному ладі це проявляється в тому, що зростає роль відмінкових і прийменниково-відмінкових словоформ у семантико-струк-

турній організації речення. Оскільки система флексій української мови незмінна, з'являються нові значення відмінкових форм, пов'язані з лексичними підкласами, і збільшується число прийменникових конструкцій. Такі вільні прийменниково-відмінкові форми самостійні у своєму значенні (*зробив на користь одного, виступив перед студентами*) на відміну від зв'язаних прийменниково-відмінкових і відмінкових форм, які вживаються в словосполученні й представляють тип сильного керування, що реалізує об'єктні й комплетивні відношення (*очікувати рішення, два вікна*) [1, 20].

На сьогодні немає чітких критеріїв розмежування слабого і сильного керування, що відзначено багатьма лінгвістами. На думку Ю.Д. Апресяна, існує два найпоширеніших способи їх розрізнення: семантичний (змістовний), запропонований Є. Куриловичем, і операційний, обґрунтований свого часу О.М. Пешковським. Сильне керування, за О.М. Пешковським, передбачає необхідний зв'язок залежного прийменникового або безприйменникового іменника від дієслова. Враховується певний відмінок і граматичні властивості дієслова. А під слабким керування слід розуміти таку залежність від головного слова, при якій необхідний зв'язок відсутній [13].

Аналізуючи семантичний критерій виділення слабого керування, Ю.Д. Апресян слідом за Є. Куриловичем визначає, що кожен відмінок має первинні й вторинні функції. Первинною функцією граматичних відмінків є синтаксична функція, а вторинною — прислівникова або семантична. Якщо іменник виконує синтаксичну функцію, він займає незалежно від свого відмінка центральну позицію щодо головного слова, тобто функцію прямого додатка; якщо іменник виконує прислівникову функцію, він займає незалежно від свого відмінка периферійну позицію щодо головного слова, тобто позицію обставини.

Різниця між сильним і слабким керуванням — це відмінність між синтаксичним і в той же час

центральною, з одного боку, і семантичною і в той же час периферійною аспектами, з другого [2, 33].

Хоч і ці два основні критерії, на думку Ю.Д. Апресяна, не є універсальними, але все ж саме в сукупності вони дають підстави для розмежування сильного і слабого керування: 1) сильнокерований іменник є зазвичай аналогом предметної змінної в *n*-місному предикаті й тому може розглядатися як додаток; слабкокерований іменник є аналогом вторинного предиката (позначає ознаку дії або ознаку ознаки) і тому може розглядатися як обставина; 2) синтаксична сутність слабого керування полягає саме в тому, що слабкокеровані форми на відміну від сильнокерованих стосуються не окремого слова, а цілого речення [2, 32–34].

Здатність позначати обставинне значення і функціонувати як вільна прийменниково-відмінкова форма, на що звертають увагу і Г.О. Золотова, й Г.Н. Акімова, — це і є сучасна тенденція до послаблення зв'язку керування. Уживання перехідних дієслів, що мають при собі прямий об'єкт, генетично передує абсолютному вживанню, а конструкції з вторинно-об'єктивним або обставинним поширювачем та конструкції без будь-яких поширювачів — явище в літературній мові нове, тому постає послаблення синтаксичного зв'язку: сильне керування — слабе керування — відмінкове прилягання — детермінантний прислівний зв'язок, напр.: *бачив його на роботі інженером* (*бачив його* — сильне керування; *бачив інженером* — слабе керування; *бачив на роботі* — відмінкове прилягання). *Сьогодні бачив його на роботі інженером* (компонент *сьогодні* — поєднаний із реченням детермінантним зв'язком).

Поглибленого дослідження потребує типологія слабого і сильного синтаксичного зв'язку на рівні речення і тексту з урахуванням їхнього вияву в комунікативно-прагматичному аспекті в різносистемних мовах, що увиразнює перспективність подальшого опрацювання аналізованої проблематики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акімова Г.Н. Новое в синтаксисе современного русского языка / Г.Н. Акімова. — М. : Высш. шк., 1990. — 168 с.
2. Апресян Ю.Д. О сильном и слабом управлении. (Опыт количественного анализа) / Ю.Д. Апресян // Вопросы языкознания. — 1964. — № 3. — С. 32–49.
3. Виноградов В.В. Русский язык. Грамматическое учение о слове / В.В. Виноградов. — М. : Высш. шк., 1986. — 640 с.
4. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник / І.Р. Вихованець. — К. : Либідь, 1993. — 368 с.
5. Вихованець І.Р. Синтаксичний зв'язок / І.Р. Вихованець // Енциклопедія. Українська мова. — К. : «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2000. — С. 596.
6. Вінтонів М.О. Актуальне членування речення і тексту: формальні та функційні вияви : монографія / М.О. Вінтонів. — Донецьк : ДонНУ, 2013. — 328 с.
7. Горина И.И. Слабые синтаксические связи в современном русском языке : монография / И.И. Горина. — Армавир : АГПУ, 2004. — 236 с.

8. Загнітко А.П. Теоретична граматика української мови: Синтаксис : монографія / А.П. Загнітко. — Донецьк : ДонНУ, 2001. — 662 с.
9. Ильенко С.Г. Русистика: Избранные труды / С.Г. Ильенко. — СПб. : Изд-во РГПУ, 2003. — 674 с.
10. Истратова Е.К. Подчинительные связи неизменяемых слов и их место в общей системе подчинительных связей слов в современном русском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Е.К. Истратова. — Таганрог, 1997. — 22 с.
11. Курилович Е. Очерки по лингвистике / Е. Курилович. — М. : Изд-во иностр. лит., 1962. — 456 с.
12. Леденев Ю.Ю. Явления изофункциональности в синтаксисе языка / Ю.Ю. Леденев. — Ставрополь : СГУ, 2001. — 168 с.
13. Пешковский А.М. Русский синтаксис в научном освещении / А.М. Пешковский. — М. : Учпедгиз, 1935. — 452 с.
14. Покровская Е.А. Русский синтаксис в XX веке: лингвокультурологический анализ : монография / Е.А. Покровская. — Ростов н/Д. : Изд-во Рост. ун-та, 2000. — 436 с.
15. Распопов И.П. Строение простого предложения в современном русском языке / И.П. Распопов. — М. : Просвещение, 1970. — 191 с.
16. Скобликова Е.С. Современный русский язык. Синтаксис простого предложения / Е.С. Скобликова. — М. : Просвещение, 1979. — 236 с.
17. Сухотин В.П. Проблема словосочетания в современном русском языке / В.П. Сухотин // Вопросы синтаксиса современного русского языка / под ред. В.В. Виноградова. — М., 1950. — С. 149.

REFERENCES

1. Akimova, G.N. (1990). *Novoie v sintaksise sovremennogo russkogo yazyka* [New in the Syntax of the Modern Russian Language]. Moscow, Vysshiaia shkola, 168 p.
2. Apresian, Yu.D. (1964). *O silnom i slabom upravlenii (Opyt kolichestvennoho analiza)*. [About Strong and Weak Management (Experience of quantitatively analysis)]. *Voprosy yazykoznanii*, 3, 32–49.
3. Vinogradov, V.V. (1986). *Russkii yazyk. Hrammaticheskoie ucheniie o slove* [Russian Language to Grammar Teaching about Words]. Moscow, Vysshiaia shkola, 640 p.
4. Vykhovanets, I.R. (1993). *Hramatyka ukraiinskoii movy. Syntaksys* [Grammar of the Ukrainian language. Syntax]. Kyiv, Lybid, 368 p.
5. Vykhovanets, I.R. (2000). *Syntaksychnyi zviazok* [Syntactic Connection]. *Entsyklopediia. Ukrainska mova*. Kyiv, «Ukrainska entsyklopediia» im. M.P. Bazhana, 596 p.
6. Vintoniv, M.O. (2003). *Aktualne chlenuvannia rechennia i tekstu: formalni ta funktsiini vyiavy: monograph* [Actual Division of the Sentence and Text: formal and functional expressions]. Donetsk, DonNU, 328 p.
7. Gorina, I.I. (2004). *Slabyie sintaksicheskie svyazi v sovremennom russkom yazyke: monografii* [Weak Syntactic Relationships in Contemporary Russian: monograph]. Armavir, AGPU, 236 p.
8. Zahnitko, A.P. (2001) *Teoretychna hramatyka ukraiinskoii movy: Syntaksys: monografii* [Theoretical Grammar of the Ukrainian language. Syntax: monograph]. Donetsk, DonNU, 662 p.
9. Iliencko, S.G. (2003). *Rusistika: Izbrannyye trudy* [Russian Studies: selected works]. SPb., Izd-vo RGPU, 674 p.
10. Istratova, Ye.K. (1997). *Podchinitelnyie svyazi neizmeniaemykh slov i ikh mesto v obshchei sisteme podchinitelnykh svyazei slov v sovremennom russkom yazyke* [The Subordinate Links of Immutable Words and Their Place in the General System of Subordinate Links of Words in Modern Russian]. Extended abstract of candidate's thesis. Taganrog, 22 p.
11. Kurilovich, Ye. (1962). *Ocherki po lingvistike* [Essays on Linguistics]. Moscow, Izd-vo inostrannoi literatury, 456 p.
12. Ledenev, Yu.Yu. (2001). *Yavleniia izofunktionalnosti v sintaksise yazyka* [Phenomena of Isofunctionality in the Syntax of Language]. Stavropol, SGU, 168 p.
13. Peshkovskii, A.M. (1935). *Russkii sintaksis v nauchnom osveshchenii* [Russian Syntax in Scientific Highlighting]. Moscow, Uchpedgiz, 452 p.
14. Pokrovskaiia, Ye.A. (2000). *Russkii sintaksis v XX veke: lingvokulturologicheskii analiz: monografii* [Russian Syntax in 20 century: linguocultural analysis: monograph]. Rostov n/D., Izd-vo Rostovskogo universiteta, 436 p.
15. Raspopov, Yu.P. (1970). *Stroieniie prostogo predlozheniia v sovremennom russkom yazyke* [The Structure of Simple Sentence in Modern Russian]. Moscow, Prosveshcheniie, 191 p.
16. Skoblikova, Ye.S. (1979) *Sovremennyi russkii yazyk. Sintaksis prostogo predlozheniia* [Modern Russian language. The Syntax of Simple Sentence]. Moscow, Prosveshcheniie, 236 p.
17. Sukhotin, V.P. (1950). In V.V. Vinogradova (Ed.). *Problema slovosochetaniia v sovremennom russkom yazyke* [The Problem of the Phrase in Modern Russian Language]. *Voprosy sintaksisa sovremennogo russkogo yazyka*. Moscow, 149 p.